

tikus alapanyagokból előállított üdítők. És hogy adminisztratív intézkedésektől sem kellene mindenben visszariadnunk, felvetném, hogy a cukorárak drasztikus emelésével — s persze egyidejűleg az áremelésnek személyenkénti, az egy főre jutó normál cukorfogyasztásnak megfelelő mértékű jövedelemkiegészítéssel való kompenzálásával — vissza lehetne szorítani az állami szesziparnál veszélyesebb termékeket előállító zügfüzdék termelését. A felvásárolt és forgalomba hozott borok szesz-tartalmának mesterséges növelését szigorúbban kellene tiltani és ellenőrizni, megszüntetve a termelők és borpiaci vállalatok érdekelt-ségét a cukor és szesz gazdaságtalan felhasználásában. Az étgetett szesz italok és gyümölcsborok szesz-tartalmát is csökkenteni lehet, amennyiben a szabványelírások nemcsak a szesz-tartalom alsó, hanem felső határát is rögzítenék.

Az alkoholforgalomból származó állami bevételek jelenleginél sokkal nagyobb hányadát kellene az alkoholizmus elleni küzdelemre fordítani. Ha ezekből — és itt hivatkozom dr. Levendél László idézett cikkére — nagyobb arányban részesülnének az egészségügyi intézmények, az alkoholizmus ellen küzdő szervek, de az alkoholfogyasztásnak hatékony versenyt támazó vendéglátóipari egységek, és a szikvíz- és üdítőipar is, akkor hatékonyabban küzdhetnénk az alkoholizmus „járványos népbetegsége” ellen, mint áremelő és/vagy termeléscsökkentő intézkedésekkel. Egyúttal érvényesülne a jól értelmezett gazdaságosság is, hiszen a visszaeső alkoholforgalom miatt remélhető bevételkiesést „végül is” meghaladná a rövid és hosszú távon elhárított közvetlen és közvetett kár.

DR. BÓC IMRE

Csak pénzkérdés?

Az alkoholizmus — Samu István szóhasználatával: a káros mértékű alkoholfogyasztás — ellen küzdök elhívatott táborának sincs vitapartnere. Szavaik — szavaink — pusztába kiáltott szavak, a viták látszatviták a valódi egyetértésen belül: a szesz-fogyasztás életünkre, egészségünkre tör — gátat kell neki vetni. Nincs válasz, nincs cáfolat, nincs ellenérv. Úgy tűnik, minden más területnek van gazdája — ennek nincs.

Az alkoholizmus elleni küzdelemnek nincs gazdája.

Azt hiszem, mindaz a tényanyag, ami az alkoholizmussal kapcsolatban az utóbbi időben felszínre került, parancsolóan diktálja, hogy legyen egy felelős állami szerv, amely ezt az igen nehéz és szerteágazó problémát kezébe veszi. Az anyagi-pénzügyi oldal csak egy a sok közül, s nem hiszem, hogy kizárólagosságot vagy akár elsődlegességet élvez a többi között. Samu Istvánhoz hasonlóan én is hadd hivatkozzam a tuberkulózis elleni küzdelem példájára: a mainál jóval szegényebb körülmények között az államnak volt pénze erre a célra. Miért? Mert gondja volt rá — s lett pénze is, előteremtette. Mert komolyan vette, mert „igazi” betegségnek tartotta, pusztító népbetegségnek. Főnt — úgy gondolom — mindenki végzi a maga dolgát: a Pénzügyminisztérium igyekszik előteremteni az állami kiadások fedezetét; a MÉM termelésre buzdítja a gazdaságokat és vállalatokat, a Belkereskedelmi Minisztérium, a forgalom növelésére a kereskedelmet. A termelők termelnek, a kereskedők forgalmazznak, a hatóságok adóztatnak — ki-ki minél többet. De azt már senki sem veszi észre felelős pozícióban, hogy ezek a roppant célszerűen mű-

ködő résztevékenységek egy igen káros és katasztrofális — tehát merőben célszerűtlen — egészé állnak össze.

Biztos vagyok benne, hogy az alkoholizmus nem tudatos megfontolások alapján terjed. Úgy vélem, ez a nyitja a Samu-Könczöl-vita egyik pontjának: ahogy Nagy György szavait kommentálják az alkohol iránti „természetes igény”-ről. Nem természetes, hanem spontán — de ez igazán csak részletkérdés.

Az alkoholizmus spontán izmosodik, nem tudatos megfontolások alapján. De ami megengedhető-elfogadható — vagy legalábbis tudomásul veendő — az egyén szintjén, az nem megengedhető, nem elfogadható és nem vehető tudomásul egy tudományos társadalomirányítást magának valló társadalomtól. Kell, hogy legyen valaki főnt, aki végiggondolja az egész folyamatot a szőlőtelepítéstől és a szesztermeléstől az adóztatáson keresztül a végállomásig: az ijesztő mértékű öngyilkosságig, az ismét növekvő halálozásig, az alkoholos ideg- és elmebetegségek döbbenetes szaporodásáig, az alkohol feldúlta otthonokig...

S ha így nézzük a kérdést, világossá válik, hogy az alkoholügy gazdasági vonatkozásai a nagy feladat részévé válnak — semmiképp sem kulcskérdéssé, sőt megoldásának leküzdhetetlen akadályává —, legyünk bár mégoly nehéz gazdasági helyzetben.

Az alkoholizmus elleni harc terhet és felelősségét társadalmi bizottságokra bízni az állami szesztermelés szakadatlan növelése mellett — megbukott koncepció. A káros mértékű alkoholfogyasztás megfékezésének ügyét az államnak kell kézbe vennie. Józan megfontolással, hozzáértő alapossággal és mindannyiunkérti felelősséggel megalkotott, hosszú távra szóló tervek alapján évtizedes munka vár mindannyiunkra. De hozzá kell kezdeni!

DR. FÜZÉKI BÁLINT

Fórum

Nehéz utókornak lenni...

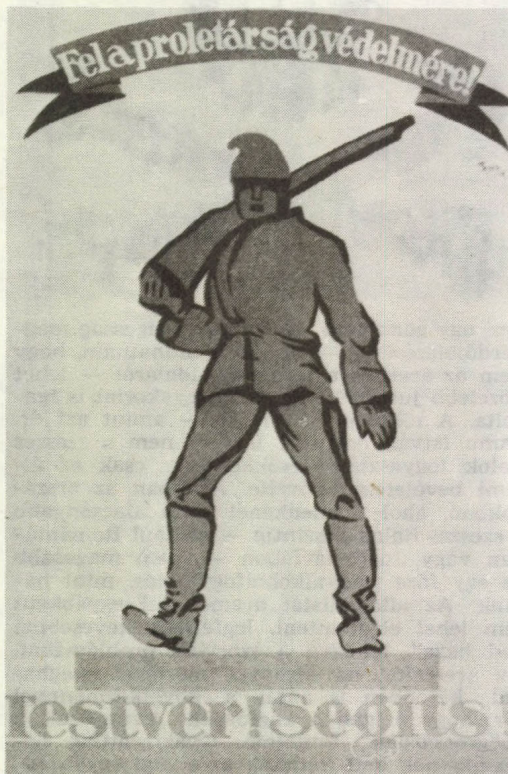
Messze mögöttünk az évek, amikor az 1918–19-es forradalmak emlékét feszengő hallgatás vagy üres harangongatás igyekezett feledtetni, mintha valami pogány ősi ritus szerint a vezér Kun Béla mellé temették volna a Tanácsköztársaságot is. Negyvenöt után a „tizenkilences” jelző pejoratív mellékzöngét kapott, tanulmányok és festmények hirdették, hogy a proletárforradalom legsikeresebb hadvezére a kereskedelemügyi népbiztoshelyettes (Rákosi Máttyás) volt. A hallgatás és legendaköltészet leple-szövedéke takarta el az első proletárforradalmat, egészen 1956-ig, amikor Varga Jenőnek a *Pravdában* megjelent cikkéből tudtuk meg, hogy Kun Bélát rehabilitálták. A tizenkilences forradalom vezéri székét vissza kellett adni Kun Bélának, egyébre nem tellett az időből. Ma már (vagy még) mintha a Rákosi-korszakot fenyegetné az elsüllyedt Atlantisz sorsa, a feledés. A történetírás ugyanúgy nem vesz tudomást róla, mint régebben Kun történelmi szerepéről, fél évszázad alatt a hallgatás másodszer vált itéletté.

A történelmi amnézia legalább 1918–19-et illetően oszladozóban van. Rendelkezésünkre áll a két forradalom tudományosan feldolgozott története, a sorsdöntő nemzetközi helyzet feltárása, a hadműveletek katonai értékelése stb. Sok körülmény tisztázódott, vagy legalábbis folytatható vitaalap jött létre, de egyes alapvető kérdések megoldatlanok maradtak.

A forradalmakat okkal-joggal szülei folyamathoz szoktuk hasonlítani. A történészek munkája nyomán megismertük a bábák önfeláldozó munkáját, de mit tudunk a csecsemőről?

A Tanácsköztársaság születésének hatvanadik évfordulóján rendezett tudományos ülészen elhangzott referátumok olyan véle-

ményekkel szálltak vitába, melyek kérdésessé tették, hogy az adott korban valóban forradalmi helyzet volt-e és a proletárdiktatúra kísérletét utópiakusnak, esetleg kalandropolitikának bélyegezték. A vita tehát arról folyik, hogy a csecsemő élve vagy halva született-e.

Sajnos én ismertem a csecsemőt, találkoztam vele. Nem a csecsemőre mondom a sajnóst, hanem magamra: tizenharmadik évemben voltam a Tanácsköztársaság idején. Nagy idők tanúja, talán az egyik utolsó hírművész, aki még makogás nélkül képes szóra nyitni száját. A kifosztottság szomorúságával gondolkok arra, milyen pótolhatatlan veszteséget okozott 1945 után az agyonhallgatás évtizede. Akkor százával tértek haza a Szovjetunióból olyan elvtársak, akik részt vettek a Tanácsköztársaság előkészítésében, napi munkájában, esetleg vezetésében. Nagyszerű írástudók jöttek, akik elfelejtettek írni. Gábor Andort visszaküldték őseredeti szakmájába, neki kellett a népi demokrácia heti humor-ellátmányát szállítani, a *Ludas Matyi* szerkesztője lett. Ő rábólintott, valóban fontos megbízatás, a dolgozók végre nevensenek, politikusán és osztálytudattal. A húszas években a kor legelősebb publicisztikai cikkeiben képes volt védeni a fehérterror ellen a bukott Tanácsköztársaságot, a mi hallgatásunk ellen nem. Hazajött Balázs Béla, természetesen a filmmel szeretett volna foglalkozni, de hatáskört nem kapott, csak „tanácsadóként” működhetett.

A felszabadulás neki nem hozottírói felszabadulást, megbénította munkáját (és életét) a „felesleges vagyok” érzése. Dédelgetett terve volt, hogy megírja élete felívelő regényét: 1914-ben önként jelentkezett a frontra, 1919-ben a Tanácsköztársaság egyik leghatékonyabb kulturális szervezője volt. Közölték vele, hogy ennek a történetnek nem kell az eleje és a vége, a többit megírhatja. Inkább Révainak írt elkeseredett leveleket, eredménytelenül. Egyébként Révai sem szerette bolygatni kezdő forradalmár emlékeit. Egyszer megkérdeztem, hogy nem akarja-e publikálni a tizenkilences cikkeket. Olvastad? — kérdezte. Nem. Ha azokat a zöldfülü baromságokat leközlötném, akkor... A kezével kört írt le

* Bevezetőként íródott egy könyvhöz, mely valahavolt gyerekek és költők szemével nézi 18–19-et.

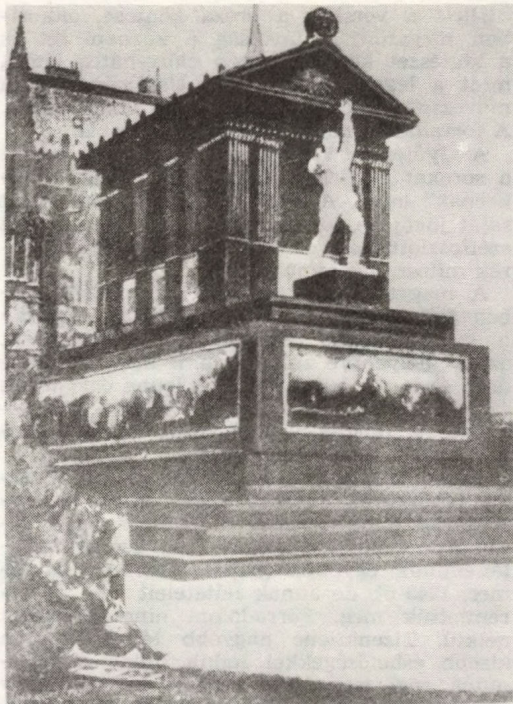
a nyaka körül hurkot jelezve, persze nevetett hozzá. Révai — mi mást tehetett volna — gondosan őrizte tizenkilenc csendjét, benne a saját csendjét is. Azóta természetesen elolvastam Révai ifjúkori cikkeit, remek felvilágosításokat leltem. Nemcsak hátránya van annak, ha valaki nem egy merevedő gondolatrendszer nyílegyenes barázdáit követi, hanem érintetlen szűz táj terül el előtte, jóformán csak annyit tud, hogy a nap keleten kel fel, a többi saját fejére és ösztöneire van bízva. 18—19 forrongó szellemi élete tele volt ideológiai csodabogarakkal, a legkülönb példány talán *Hevesi Gyula* volt. Az új rendszerben a modern termelés kulcsfigurája nem a munkás, hanem a mérnök volt. Korát megelőzve feltalálta a „menedzser szocializmust”, ezzel nagy sikereket és szervezési eredményeket ért el a műszaki értelmiség körében. Egyszer megkértem, magyarázza meg hogyan képzelte akkor ezt a dolgot, de elkomorodott, felejtünk el az egészet, mondta.

Ne felejtünk el, térjünk vissza a csecsemőhöz. Először is nem csecsemőről volt szó, nem három hónapot, hanem három évet élt, legkésőbb 1916-ban kezdett rugdalózni a társadalom-mama hasában. A kezdeti sovíniszta gőz oszladozott, a háború végtelenbe nyúlt. Ha dátumhoz akarnám kötni a pacifizmus első nagyobb hullámát, akkor 1916 kora tavaszát jelölném meg, amikor Babits *Húsvét előtt* című verse megjelent. A háborúellenes harc első lépcsőfoka nem volt több, mint a kijózanodás hangulata, a vád születése és az önvádé is, mert kevesen akadtak, akik a nemzetiszínűre mázolt mézszárlás megindulása idején ne szédültek és szédítettek volna. A csaknem általános bűnbeesés felismerése gyűlöletté érlelődött a fókolomposok ellen, de kollektív büntudattá is. Ennek óriási szerepe volt a társadalmi-emberi lelkiismeret feltámadásában. A pacifizmus etikát szégez a fegyverek ellen, ez ereje és gyengesége is. A háború közepén, vagyis a kezdet kezdetén az új hullám lehangosabb szószólói még nem a politikusok voltak. Említsük előbb a *leg halkabbakat*, a baloldali lapok munkatársait. Akkor kezdték a kettős tudósításokat: a sorokban megírt és a sorok közé rejtett információkat. *Molnár Ferenc* írt valami kroit, csak emlékezetből idézem egyik hasonlatát: „Malvinka elsápadt, mint egy politikai vezércikk”. A cenzúra fehér foltjaira célzott. Az újságolvasó üres papíron legelésző szemé szabaddá tette a fantáziát, az olvasói szövegkiegészítés valóban nem túrt volna nyomdafestéket.

Nem politikusok és újságírók, hanem a hivatásos látnokok: írók, költők, művészek voltak a társadalmi tudat morális-pacifista átférfalásának első számú hirdetői. Az általános kiábrándulás általános hitkeresésbe csapott át, a megváltás szinte mitikus sóvárgásába. A baka irodalmi ábrázolása pontosan jelezte a közhangulat változását. Kezdődött a vitézekkel és hősökkel, fél kézzel bántak el az ellenséggel. Folytatódott azzal, hogy a szabadságra hazatérő baka gyilkolt családjá kenyeréért. Erlelődött a felismerés, hogy az igazi ellenség nem a túlsó lövészárkokban lapuló orosz baka, hanem saját urai. (*Móricz: Szegény emberek.*)

A hivatalos egyházak beszennyezték magukat a háborúval, az új hitkereső csak *emberhitű* lehetett. Az avantgarde költészet is emberközpontú volt, körítve a szintaxis ellen elkövetett terrorista merényletek szilánkjaiival. A robbanás előrejelzés és figyelmeztetés volt, a militarista rend teljes negációja. Forró-fagyos versek voltak, az absztrakció objektivitása és az eruptív expresszió együttese okozta a robbanást. Az ezoterikus stílus misztikus-érzelmi hatásra törekedett, a gondolati háttér tisztázatlanságát, a kiút hiányát tükrözte. És (mellesleg) a megjelenés lehetőségét védte: a cenzorok nem az érthetlent üldözték. Ne felejtünk el, ezek a versek háborútól magasfeszültségre töltött olvasóknak íródtak. Nem a versekből, az olvasókból pattantak ki szikrák, villámok a leggyengébb érintésre.

A vallássá vált emberhit a háborúvég ideológiai szintjét tükrözi. A háború össznépi katasztrófa, a lövészárkok mártírúráiban Krisztussá magasztosult baka, a szenvedésben egységes nép jelképe. A szakadék túlsó partján az állig felfegyverzett, mitikussá növelt hatalom állt, a szabaduláshoz csoda vagy

A Munka háza a Parlament előtt, 1919

(közelebb a valósághoz) a halál segíthet. Az irodalomnak ez a naív, meseszerű, moralizáló ága (ahol a legkisebb fiúnak szíjat hasítanak a hátából, de nem győz, hanem meghal igazáért) — tömegfogyasztásra szánt példázatirodalom volt, mint a Szentek Élete. For-

ÉLJEN A PROLETÁR URALOM!

mai ellentéte az avantgarde költészet, mely az ifjú „forradalmi elit” hangulatát tükrözte. Az ember eljövételét hirdető szabad vers, — a kibicsaklott kancsal szavak tapogatóztak a sarkaiból kifordult világ értése felé — a vasbazárt ember álmát, kiszolgáltatottságát és készülődését jelezte. A pacifizmus alapdilem-

Szép Ernő

mája megoldatlan maradt: lőni nem szabad, de visszalőni? — itt csődöt mond az etikus tanács.

Ha ma olvasom ezt az *emberhit*-költészetet, ellentmondó érzéseim támadnak. A hívők kihaltak, a hitetlenek elszaporodtak. A legszomorúbb, hogy az eljövendő új embert hozsanzó forró hitűket nem hagyták ránk örökül; az is bizonytalanná vált, hogy lesz-e holnap ember.

Térjünk gyorsan vissza a gyönyörű 1917-hez. Februárban megdőlt a cárizmus. A kis Magyarország abban hasonlított Oroszországhoz, hogy nálunk is elvégzetlen történelmi lecke volt a polgári demokratikus forradalom. A pacifizmus túllépett a kódós messianizmuson és passzív moralizáláson, a béke és demokrácia jelszava széles népi-nemzeti összefogást teremtett.

Károlyiék éppen a kibontakozó népmozgalmatól rémültek meg, a fékre tapostak, nem a gázpedálra. Már október 31-i kiáltványukban ezt írták: „Megnyertük a csatát, mindent, amit akartunk, elértünk, nincs miért tovább folytatnunk a harcot.” A militarizált államhatalommal nem voltak képesek (és nem is akartak) megbirkózni, a hatalomátvitelre csak a katonai összeomlás után került sor.

A kommunista párt megalakulásával jelentkezett a magyar politikai életben az a szervezett erő, amely vállalta a proletárforradalom győzelemre vitelét. A magyar szocialista forradalom szélesebb tömegbázissal indult, mint az orosz, ez tette lehetővé a könnyű, vértelen hatalomátvitelt és éppen ez a különbség vonta magára Lenin figyelmét.

Abban az időben Leninék nemcsak bíztak a forradalom európai terjedésében, hanem élet-halál kérdésnek tekintették, az orosz forradalom megszilárdulása, tartós győzelme függ ettől. A „leggyengébb láncszem” elméletére alapított forradalmi gyakorlat megbizonyította, hogy Európa egyik legelmaradottabb országában győzhetett elsőnek a szocialista forradalom, a kérdés az volt, hogy: győzhet-e a második?

Jelentkezett a győztes második: a magyar Tanácsköztársaság. Felmérhetetlen lehetőség, végre egy forradalom, mely nem a keserves orosz utat járja! Nem valami utópista álmodozó, hanem Lenin mondta április 17-én a moszkvai üzemi bizottságok konferenciáján: „Magyarország Oroszországhoz képest kis ország, de a magyar forradalom talán nagyobb szerepet játszik a történelemben, mint az orosz forradalom.” Magyarország lehet a híd az orosz és az európai forradalom között. Ez a kis „kulturált ország” (Lenin szava) vértelen forradalmával és gyors kezdeti sikereivel nagyobb vonzerőt gyakorolhat Európa munkásosztályaira, mint a polgárháborúban vérző Oroszország.

Leninnék ezt a végtelenbe néző reménykedését ritkán idézik, mert tisztelők zavarja a tény, hogy a magyar forradalom nem váltotta valóra a nagy várakozást. De nem a konkrét példa a lényeges, hanem az általánosítható gondolat. Márpedig ez Lenin egyik legfontosabb, legmélyebb észrevétele az orosztól eltérő, más országokban kialakuló forradalmak jellegéről. Nem *eltűri*, hanem *megköveteli* a sajátos utat. Ha magasabb átlag-kultúrájú országról van szó, akkor ez az út könnyebb, vértelenebb, vonzóbb lehet, mint az úttörő orosz népe.

Szeretném visszavarázsolni az indulást. Erre teljesen alkalmatlan minden absztrakció, a politikai fejtegetések is. Kortársi tanút kell segítségül hívnom, nem tudóst vagy politikust, hanem költőt, aki riportot írt és a riportban — anélkül, hogy tudta volna — verset rejtett el. 1919 márciusának utolsó hetében jelent meg az írás a *Pesti Futárban*. Mindig szenzációhajhász lapocská volt, de akkoriban a szenzációk hajhászták a lapokat és a *Pesti Futár* címéhez méltóan futott eléjük. A riport a Tanácsköztársaság kikiáltását ünneplő tömeggyűlésről számolt be, írója Szép Ernő. Az a Szép Ernő, aki élete utolsó éveiben (1953-ban halt meg) így szokott bemutatkozni: *Szép Ernő voltam*. Azon a régi márciusi vasárnapon még biztos úgy érezte, hogy Szép Ernő leszek, a tömegben mindenki arra gondolt, hogy *lesz*, az áhított jövő jelenné változott, a szabadság leszállt az utcákra, egy

pillanatra eltakarta a leselkedő veszélyeket és napi gondokat. A felvonulónak énekszó és jelszavas táblák. „Éljen a Proletár Diktatúra”, meg a szakmák jelvényei, semmi ünneplésség, csak féktelen vidámság, a sütőfeket törököknek csúfolták, mert a transzparense festett kifli és császárszemle a félholdas-csillagos török lobogóra emlékeztetett.

Az Országház téren tengernyi nép, de a folyók (utcák) csak zúdítták az új hullámokat. Egyszerre több szónok beszélt, hallótávolsban Vágó Béla.

Itt nyakon csíphetjük a pillanatot, amikor a költő Saulusból Paulussá változik. Leírja az erkélyen ágáló Vágót: „Szép sovány magos alak, a *Sport im Bild* című társasági lapban jégchockey-bajnok dresszében állhatna.” Szép Ernő a nagy ünnepen sem felejtett otthon egy csipetnyi pesti iróniát. Aztán javít, Vágó Dosztojevszkij-regényhős, így mindjárt oroszosabb, illik rá a szó: „az ember szerzetese”. Végül megtalálja a telitalálat diktatúra-képet: „Meztelen jobbkezevel úgy gesztál, úgy nyomja az erős szót, rézsút keresztbe a mutatouja elő van egyenesedve, olyan formája van így a kéznek, mint a revolvernek.”

Nemcsak azért örült Szép Ernő a forradalomnak, mert egy életen át szánta és szeretete a szegényeket. Ezt a riportját is régi május elsejék emlékeivel kezdi. Feketébe öltözött munkások és fehér ruhás munkásányok vonulnak táblák alatt, egy-egy jelszó röppen fel, egyébként csendesek, komolyak. A költő szerint csak a halál jó hozzájuk, csak az hozhat számukra megváltást.

Azon a márciusi vasárnapon csoda történt. Halál helyett győzelem. A szegények gazdagok lettek. Gazdagabbak, mint a bankárok és gyárosok. Az eltorlaszolt utak megnyíltak a szabadság felé. Mit jelentett ez Szép Ernőnek; talán eddig el volt nyomva? Igen, maga nyomta el művészetét. Kicsivé varázsolta magát, hogy különbözzön a nagyoktól. A Nyugat égbenyúló tornyai tövében homokváracs-kát épített nagy műgonddal és cernavékony gyerekhangoz éneket hozzá. Elismerték, szerették, még a nagyon felnőtt Babits is szokatlan szeretettel írt kötetéről. Mégis boldogtalan volt, mert az elvarázolt ember mindig boldogtalan, tudjuk a mesékből.

A forradalom érintése egy pillanatra (versnyi időre) feloldotta a varázslatot. A tömeg hangulata leírhatatlan volt. Illetve úgy lehetett leírni, ahogy Szép Ernő tette: földönjáró riportban, hűen, pontosan. A végén már ő sem bírta a műfaj kötöttségeit, a helyszíni közvetítés hűsége himnuszt emelte a szöveget. Ismeretlen Szép Ernőt példáz ez a bekezdésnyi vers, férfiköltő lép a láthatatlan tribünre, az ünneplő tömeg legmélyebb érzését — többet, a születő emberlét áhítatát szólaltatja meg:

„Szabadság, szépség, emberség érkezzél el ide mihozzánk, idő örül meg, hogy a jövőnd repüljön mint a galamb a vállunkra most, azonnal, ma, nem holnap! Felhők szépséges szépek engedjétek magatokat takarónak kínjainkra, szándokainkra, vágyainkra, varázsoljátok el nehéz öltözeteinket, amelyben foglyok vagyunk, a küzdelemnek foglyai, a jelen viselői, a jövőnd viselői, vajúdok, szerencsések és még nem boldogok. Föld okádd fel lábunk elé jövev kincseidet, tengerek adjátok hatalmasságotokat, végtelenségeket, emberek vagyunk, egy-egy esendő test, tengerek, cseréljétek vélünk! Tölgyek adjátok életkorotokat, ne legyünk betegek, ne gyengüljünk, ne haljunk el a kies boldogság völgynyílása előtt. Drágakövek gyémánt rubint adjátok keménységeketek tisztaságokat! Földbeli gyökerek adjátok görbe erősségeketek, kitartásokatok, macakosságokat! Verebek adjátok szerénységeketek, jó kedveteket! Értelmem akasz villanylámpádat a homlokokra, minden emberére! Jóság, hő jóság, hamu jóság, moha jóság, ezerjófú jóság, te legbizonyosabb istenem, jóságos jóság vedd végzetlen védnökséged alá mind az öt világot dicső lelkű férgelvel. Jövőnd, szentséges szentségünk, emeld óriás homlokod elé kezdet, nézz erre messi mifelénk, akik élünk a füvek és kövek és szólni nem bíró állatok között, nézd az embereket, akik feléd vergődnek. Jövőnd, lépj ki, siess, a megmárt, a bepecsételt, a kínokkal kínozott gyanútlan szegény élet vergődik feléd, Jövőnd. Jöjj elébünk ölelj minket végtelen tiszta szabad kebledre.”

Illet a vershez a próza köntöse, akkori-ban megszűnt a távolság a köznapi lét és a költészet között. A nép előre-hátra látott, mint a legnagyobb költők. Uszályába vonta művészeit, üstökös magva a légnemű csóvát. A forradalom megtalálta saját mítoszt.

A Gyűlés és Vers hatása alatt írom ezeket a sorokat és keserűséget érzek. Nehéz „utókorok” lenni. A nép szerencsére nem látott saját jövőjébe, a „légnemű csóva” hetek alatt szétfoszott, nem maradt semmi, csak egy marék mítosz, vagy annyi sem.

A magyar nép a világháború utolsó éveiben feltápázkodott, egy pillanatra magasan a közép-európai látóhatár fölé emelkedett, aztán mélyebbre zuhant, mint ahonnan elindult. Érdelem volt? Könnyű lenne egy hősies (a nép bőrére hősies) igennel felelni. Aki végigélte a Horthy-uralom huszonöt évét, annak torkán akad ez a válasz.

Ostoba elfogultság lenne, ha az „elszalasztott győzelmet” kérnék számon a Tanácsköztársaságon. A harc kimenetele végső soron nem a mi kezünkben volt. Ezeréves történelmünk egyetlen győztes forradalmat ismer, 1945-öt, de annak feltételeit nem mi teremttük meg. Forradalom nincs kockázat nélkül. Tizenkilenc nagyobb tételt és nem kisebb eshetőségekkel indult, mint történelmünk régi nagy forradalmi. Az eredmény ugyanaz volt. A történelem ítélete nem épülhet kizárólag a vereség tényére, mérlegelnünk kell annak okait.

Két tényező határozta meg a helyzetet a hatalomátvételt idején. Az egyik a belső erőviszonyok kedvező alakulása, a széles tömegtámogatás. A másik a külpolitikai, de főleg katonai helyzet bizonytalansága, az északról, keletről és délről fenyegető intervenció. Az egyetlen helyes politika azt követelte volna, hogy a hatalom főerősségét (széles tömegtámogatás) olyan fokra fejlessze, hogy leggyengébb pontján (akonai intervenció) eredményesen védekezhessen.

A tömegek magatartása természetesen osztályonként, rétegenként különbözött. A két munkáspárt egyesülése nyomán a munkásosztály gyakorlatilag egységesen és aktívan támogatta a forradalmat. A parasztság (eleinte reménykedve) várakozott, vajon a kommunistáktól megkapja-e a régen áhított földet. A kispolgárság és értelmiség megoszott, életkörülményeik alakulásától tették függővé magatartásukat.

Mégis leegyszerűsítés volna, ha az egyes rétegek állásfoglalását kizárólag gazdasági érdekük függvényének tekintenénk. A világháború éveken át érlelte a tömegekben a radikális változás vágyát, a közös szenvedés okozta közérzési érzést. Nagyon sokan (hivőket is beleértve) igazságosnak érezték az urak bukását, a szegények uralmát.

A forradalom vezetőinek az lett volna a legsürgősebb feladata, hogy a nem-munkástömegek jóindulatú várakozására, félelemmel vegyes rokonszenvére olyan programatikus választ adjanak, mely lehetővé tette volna a munkásosztály vezetésével népi-nemzeti osztályszövetség kialakulását. Aláhúzom a szót: *nemzeti*, mert sovinszta elfajulás veszélye nem fenyegetett, a honvédő háború és a nemzetközi forradalom céljai egybeestek. Az nem volt a vezetés kezében, hogy nyugatra áterjed-e a forradalom (bár Ausztriában megpróbálták besegíteni). Nem tőlük függött, hogy Gyenyikín a legrosszabb időben kezdett offenzívát Ukrajnában. De az igen, hogy a forradalmi honvédelmet csaknem kizárólag önként jelentkező munkásegységekre bízták.

Népi honvédelmet (fél évvel a világháború után) csak össznépi politikával lehetett volna talpra állítani. Olyan programmal, mely kezdetben nem megy túl a forradalom osztályközi céljain: a haza védelme, földosztás, bankok és nagyvállalatok államosítása, széles népképviselet a hatalmi szervezetben, a munkásosztály hegemoniájának biztosítása.

Itt egy kis kitérőt kell tennem. A negyvenötös programunkat akarom utólag odaajándékozni tizenkilencnek? Igen, csak javított kiadásban. A két eltérő történelmi helyzetnek volt egy alapvetően azonos vonása: a nép zömének megnyerése a szocializmus számára, hosszú távú stratégiai feladat. Köztudott, hogy a párt két főideológusa, Révai és Lukács eleinte a plebejus demokrácia irányában szerette volna fejleszteni az új államrendszert. Kevésbé ismert, hogy Révai egy poli-

tikai akadémiai előadásában felvetette a békes átmenet lehetőségét, esetleg proletárdiktatúra nélkül juthatunk el a szocializmusba. Új elméleti lehetőségek felvillantásai csak önkritikával végződhetnek, a gyakorlatban kitaposott kényszerpályán haladtunk. A hatalom kivívását programként vállaló, széles forradalmi osztályszövetség kifejlesztéséről történt lemondás, negyvenötök után is súlyos történelmi következményekkel járt, de tizenkilencben ugyanez a katasztrófa hozta hozzá.

Tizenkilencben abból kellett volna kiindulni, hogy a szocializmus várható, a honvédelem egyetlen perccel sem. Kunék sajnos ennek fordítottját gondolták és tették. Tevékenységüket csak pszichológiailag lehet magyarázni, politikailag nem. Annyit tudtak a proletárdiktatúráról, hogy a szocializmus előszobája. Amikor nekivetették vállukat az előszobájának, azt tapasztalták, hogy az első érintéstől kitérült.

A „könnyű gyors magyar út” minden kerülőt feleslegessé tesz. Még egy ajtó, még egy lépés és bent vagyunk a szocializmusban. Elrendelték a totális államosítást, mely kiterjedt a nagybirtokra, boltokra, műhelyekre is. Nem sorolom az ismert tényeket, hogyan hatott ez a realitásoktól elszakadt, doktrinér politika a parasztságra és kispolgárságra. Az értelmiség egy részének lemorzsolódását lassította a valóban egyszerű kezdeményezésekkel fellépő kultúrpolitika, de ez az összképen nem változtatható. Gyakorlatilag csak a maragóra maradó munkásosztály tartott ki a forradalom mellett, vállalt minden áldozatot csaknem az utolsó percig. A dezintegrálódás talaján éleződtek a viták a szociáldemokrata vezetőkkel, ezekben a vitákban nem mindig Kunéknak volt igazuk. A centristák is hűen szolgálták a forradalmat, amíg volt remény. A titkos konspirációk, puccstervek akkor kezdődtek, amikor már csak egyetlen érvényes kérdés maradt: hogyan enyhíthetők a bukás következményei?

Erre a végső kérdésre is — mai szóval élve — csak a kezdettől vitt néppolitikai adhatott volna hatékony választ. Tekintettel az imperialisták túleréjére, a legjobb politika sem garantálhatta volna a győzelmet. De — ha minden kötél szakad — a rendezett visszavonulást igen. Egyes vívmányok visszafordíthatatlanok lettek volna (földosztás). Nem mindegy, hogy a burzsoáz restauráció milyen formában történik, a polgári demokrácia és a fehérterror között és pokol a különbség. Egy biztos: győzelem törő, de a vereség lehetőségével is számoló helyes politikával a totális vereséget elkerülhettük volna.

Kunék tevékenységét csak szubjektív alapon lehet védeni. Az emberiség legnagyobb vállalkozásának úttörői voltak, tapasztalatok nélkül. Azok vessék rájuk az első követ, akik három évtizeddel később égbekiáltó hibák nélkül irányították a proletárdiktatúra politikáját. En nem tartozom ezek közé és a vezetők között nem ismerek ilyeneket. Kun felváltva kapta a megkövezést és a kritikátlan dicsőítést — nem tudom melyik ártalmasabb a történelmi tisztánlátás szempontjából.

A kövek és dicsőítések (bár nem kritikátlanok) ma is egyre hullanak. Egyes történészek szerint Kunék fő hibája maga a hatalomátvétel volt, kilátástalan vállalkozás szörnyű következményekkel. Kalandorpolitikával vagy (finomabb szóval) utópizmussal vádolják őket. Más tudósok szerint a forradalom vezetői követték el hibákat részterületeken, de egészében működésük pozitívan értékelhető.

Egyik állásponttal sem tudok egyetérteni. A „részterületeken” jelentkező bajok csak következményei voltak a hibás fővonalnak, a proletárdiktatúra doktrinér alkalmazásának. Éppen ellenkezőleg: részeredményekről beszélhetünk, de az összpolitikát az elsorolt okok miatt bírálunk kell.

Ami a történészek másik csoportjának nézeteit illeti: nem a hatalomátvételben, hanem a hatalom gyakorlásában volt a hiba. Magyarországon a forradalom minden objektív feltétele adva volt, képtelenség utópizmusról beszélni másfél évvel az orosz forradalom győzelme után.

Absztrakt szemléletre vall, ha azt képzeljük, hogy a Tanácsköztársaság létét kizárólag a vezetés hibái határozták meg. A tömegek és a vezetés kapcsolata mindig kétoldalú,

tökéletesen nem fedi soha egyik a másikat. A milliőktől az egyénekig az ember nem változik foncsorozott üveglappá, mely csak arra jó, hogy a vezetés önmagát szemlélhesse. Az állam — rossz esetben a nép állama is — korlátozhatja az emberi élet vágyától hajtott tömegek mozgását, kompromisszumokra, kerülő utakra kényszerítheti, de meg nem semmisítheti.

1919 nem „érintetlen” népre virradt, hároméves forradalmi készülődés volt mögötte. A pacifizmus hullámaival kezdődött, a Tanácsköztársaságban érte el tetőpontját, de szétesését és korai halálát is — sajnos, még augusztus előtt. Ebben a három évben a tömegek félig spontán, félig tudatos törekvése, melyet hol segített, hol akadályozott az éppen soros kormányzat — a legfontosabb eredmény. És a legismeretlenebb is. Károlyi vagy Kun helyes vagy hibás politikája nem igazolja és nem érvényteleníti azt, ami a tömegekben megtörtént. De mi az, ami megtörtént? Óvatosan próbálok fogalmazni, nem szeretnék beleesni a kor „emberhit”-verseinek pátoszába.

1917-ben kezdődött. Óriási tömegsztrájkok, a szociáldemokrata párt és a szakszervezetek taglétszáma ugrásszerűen emelkedett. Az orosz februári forradalom a magyar társadalom nagy többségét vonzotta, beleértve a radikális polgárságot is. Az egyéni szabadság időben megelőzi az osztályszabadságot. Ha az alapkérdésben reálisan dönthetnek: nem vetem magam alá az elnyomásnak, hanem harcolok ellene — akkor potenciálisan szabad vagyok. Fizikailag még nem, de gondolkodásomban igen. Ez még csak szubjektív szabadság, olyan mértékben objektíválódik, ahogy a gondolataim tetté válnak. Különösen az ifjúságot ragadta magával a gondolat és tett szabadsága. A cenzúra következtében nem a nyomtatott, hanem a kimondott szó vált a közlés főszereplőjévé: előadások, szemináriumok, viták. A cenzúra szerepe olyanná vált, mint fojtás a puskaporon: nagyobbat durrant a töltény.

Idézek egy agyonnyúzott tételt, klasszikusainktól származik. Az egyéniség sokoldalú, szabad kibontakozása létszükségletté teszi a közösségi tevékenységet. Ma ez gyakran círáda a szocializmus homlokzatán, akkor — ha nem is tömegméretekben — hús-vér valóság lett. Kassák ezt a nem tipikus típust *Kollektív* individuumnak nevezte. Lombikból jött homonkulusz szó, mégis életet jelölt. Az új embernek neve nem volt még, de már kilépett a versekből, előre jelezve, milyen lehet a szocializmus embere, ha majd lehet.

Mindebben elméletileg nincs semmi új. Talán csak az hat újdonság erejével, hogy akkor

milyen komolyan vették a szocialista létmóddel alapaxiómáját. Olyan szellemidéző kórus hasogatta az eget, hogy a csúfnevé, de emberlelkű kollektív individuumnak meg kellett lennie, még mielőtt a hatalmi viszonyok lehetővé tették volna tömeges elszaporodását.

Három év forradalmi helyzetben nagy idő. Sokan akkor számolták fel magukban a tizenkilencedik századot, odacsapva nyomtérnek (hogy mélyebbre merüljön) a világháborút is. Kinyúltak, kapaszkodtak a jövőbe, a huszadik, vagy inkább a huszonegyedik század felé? Túl gyors növésben volt a magyar nép, fel kellett négyelni, hogy megtanulja, mi dukál egy nagyratoló, akarnak kis népek, kis országban, kis helyen.

Ha még egyszer felteszem a kérdést: érdemes volt? — csak azt tudom válaszolni, hogy értelmetlen a kérdés. Mintha azt kérdeznék magunktól, barátainktól, felebarátainktól, hogy miért születél, hisz úgyis meghalsz. Ennél még a katekizmus kérdése is helyesebb: mi célra jöttél a világra? Mit tettél, amíg éltél?

Amíg éltél — ez akkor mindössze három év volt. Az ellenforradalomnak huszonöt év sem volt elég — pedig keményen dolgozott —, hogy elvégezze heródesi munkáját. Három év alatt a politikai vezetés segítségével, vagy megkerülésével, kialakultak a forradalmi demokrácia kezdetei. Az emberi együttélés olyan jelenségei, amiket — egyes pontokon — 1945 után sem haladtunk meg, beleértve a „fényes szellők” éveit.

Ne felejtjük el az úttörőket. Magukkal vitték a sírba az emberlét titkát, nélküle a szocializmus sívár és szürke táj. Folytatható hagyomány? Eltemetett hagyomány. Vagy tanulunk múltunkból, vagy lemondunk jövőnk-ről.

A kor feltárása nemcsak történetírói, hanem írói feladat. A történeti művek rendszerint a vezetés történetét tárgyalják, a politika mozgását — minket az emberek mozgása érdekel. Az emberhez kell közel hajolnunk, erre inkább a művészet képes, mely nem absztrakt-értelmi megismerést nyújt, hanem „elevent szül”.

Ez az oka annak, hogy jelentkezem kortársi tanúnak. Furcsa viszonyban vagyok az 1917–19-es emlékeimmel. Fiatalon azok tettek kommunisztává. 1945 után a párttal együtt megfeledkeztem róluk, az aktuális munkát zavaró emlékek előtt lezáródik a redőny. Most, hogy egyre komorul körülöttünk a látóhatár, szívesen megyek vissza, nagyon meszre, gyerekkori emlékeimhez.

Persze gyerekekről fogok írni. Megkeresem őket „feltalálási helyükön” az iskolában és az utcán. Tanárokról is írok és más felnőttekről, akik a gyereket embernek vélték, fiatal embernek — nagyszerű érzés volt.

Egy másik fejezetben nagyobb súlyú kortársi tanúkat szólaltatok meg, írókat, költőket. Hétről hétre vallottak önmagukról és a világról, sajnos írásban. Azért nevezem sajnosnak a szerencsét, mert 1920-ban rendőri

szervek írtak műveikről kritikát. Úgyeszek voltak Magyarországon az első (de nem az utolsó) olyan kritikusok, akik kizárólag a művek tartalmát, politikai mondanivalóját, világnézetét mérlegelték és az államérdek védelmében szükség esetén megtorlást javasoltak a felsőbb szerveknél.

Nem könnyű feladat hatvan év után leírni, amit gyerekeimmel tapasztaltam. Inkább archeológusi munkához hasonlít, mint íróihoz. A meszesedő agysejtek mélyéről ki kell bányásznom és össze kell illesztem az emlékek mozaikkövecskéit. Kizárólag a kövek hiányossága teszi ezt lehetővé. Az emberi memória nem hasonlít a kibernetikus gépekéhez, nem olyan pontos és nem körülhatárolt. Ha egy számítógépbe a fantázia emberi képességét építének be, használhatatlanná válna. Az emberi emlékezés akkor válik érdektelenné, ha nem segíti a fantázia. A memória elraktározott elemeit nem kövecskéhez, inkább csiraképes magokhoz hasonlítanám, a fantázia érintésétől sarjadnak és virulnak. Az eredmény soha nem pontos replikája a valahavolt helyzeteknek. Eltorzulhat prekonceptióktól, vagy öncélú szépírói ambícióktól, de lehet a visszaidézés mélyében igaz, mint az eredeti nemlétező fényképe.

Egy furcsa jelenség könnyíti munkámat. Közismert tény, hogy az öregeknek nemcsak a szeme, hanem a memóriája is „távollátó”: élesebben rajzolódik ki a régmúlt gyermekkor, mint a közvetlen múlt emlékei. Nem hiszem, hogy ez fiziológiai véletlen, inkább szerzett, sőt kitenyésztett tulajdonság. Az írásbeliséget megelőző százezer év során (többet is mondhatnék) az öregek múltidéző képessége őrizte a közösség kollektív emlékezetét. A legősibb társadalmakban a fejlődés üteme elképzelhetetlenül lassú, a jövő a múlt ismétlődése volt. A semmire jó öregek azért nem végezték (mindig) földi pályájukat az ősfajak gyomrában, mert a hagyomány birtokosai voltak. A múlt tapasztalatait mondták, az új generáció a jövőt hallotta.

Lehet, hogy nem így volt, a tudósok majd megmondják, hogy volt. Mindenesetre ebből a teóriából indulok ki, mint munkahipotézisből. Ha ugyanis az újkorban, vagy a legújabb korban akad egy mozdulatlan társadalom, ahol az írásbeliség (egy rövid időre) elhomályosult, ott újra szükség van a fehér hajú hollókra, ha jó hagyományt őriznek, ha múlt-ról szóló károgásukból néhanapján áthallik a jövő.

HORVÁTH MÁRTON

Alkohol és Prostitúció

